

UOT 332.1

İŞĞALDAN AZAD OLUNMUŞ ƏRAZİLƏRİN BƏRPASI İSTİQAMƏTİNDƏ DÖVLƏTİN REGIONAL SİYASƏTİNİN YENİ HƏDƏFLƏRİ

Arif Məmməd həsən oğlu Tağıyev
Mingəçevir Dövlət Universiteti
arif.taghiyev@mdu.edu.az

Xülasə

Məqalə Azərbaycan xalqının həyatında olduqca əhəmiyyətli yer tutan bir məsələyə – 30 il işğal altında olmuş və artıq azad edilmiş ərazilərin yenidən bərpa edilməsi və dirçəldilməsi problemlərinə həsr edilmişdir. Əsas araşdırmalar işğal dövründə fiziki və iqtisadi baxımdan tamamilə məhv edilmiş ərazilərin və yaşayış məntəqələrinin yenidən bərpa edilməsi, regionun ölkə iqtisadiyyatına reintegrasiyası istiqamətində dövlətin regional siyasətinin yeni hədəfləri və onların reallaşdırılmas sahəsində həyata keçirilən tədbirləri əhatə etmişdir.

***Açar sözlər:** regional siyasət, sosial-iqtisadi inkişaf, strateji hədəflər, bərpa-quruculuq dövrü, böyük qayıdış*

Giriş

Bu gün biz qalib xalq kimi şanlı qələbəmizin növbəti mərhələsini yaşayırıq. Uzun illər ərzində işğal olunmuş və vətənimizin ayrılmaz bir parçası olan ərazilərimiz artıq düşmənlərdən təmizlənmiş və xalqımızın səbir və həsrətlə gözlədiyi gün gəlib çatmışdır. Bu illər ərzində Azərbaycan Respublikasının Prezidenti, Silahlı Qüvvələrin Ali Baş Komandanı cənab İlham Əliyevin başçılığı altında məqsədyönlü, mütəmadi və ardıcıl şəkildə hazırlanıb reallaşdırılan siyasi-ictimai, sosial-iqtisadi fəaliyyət və ordu quruculuğu üzrə genişmiqyaslı islahat proqramları və onların reallaşdırılması tədbirləri nəticəsində ölkənin iqtisadi potensialı, hərbi sənaye kompleksi və hərbi-müdafiə gücü keyli yüksəldilmişdir. Nəticədə ölkə iqtisadiyyatımız və hərbi müdafiə potensialımız imkan verdi ki, müasir silahlarla təmin olunmuş və gücləndirilmiş Silahlı Qüvvələrimiz tarixdə anoloqu olmayan müharibə taktikası həyata keçirməklə 44 gün ərzində düşmən üzərində tam qələbə qazanmağa nail olundu. Azərbaycanın 44 günlük möhtəşəm hərbi əməliyyatlar nəticəsində əzəli torpaqlarının işğaldan azad olunması və özünün ərazi tamlığının təmin edilməsi xalqımızın uzaq və yaxın tarixində ən layiqli və parlaq qələbəsi kimi yer tutacaq, onun bir çox epizodları hər b elmində dərsliklərə düşəcək və öyrəniləcəkdir.

Qələbəyə hazırlığın bir mərhələsi də dünya diplomatiyasını bu layiqli qələbəyə hazırlamaq idi. Müharibədən əvvəl, müharibə dövründə və ondan sonrakı mərhələdə ölkə Prezidenti cənab İ.Əliyevin şəxsi və onun rəhbərliyi altında ölkənin diplomatik korpusunun möhtəşəm fəaliyyəti nəticəsində dünya diplomatiyasına Azərbaycanın haqlı mübarizəsini sübut etməklə bu münaqişəyə digər dövlətlərin müdaxiləsi neytrallaşdırıldı. Beləliklə, özünün tarixi ərazi bütövlüyünü və beynəlxalq aləm tərəfindən tanınmış ölkə sərhədlərini bərpa və təmin etməklə xalqımız və dövlətimiz son əsrlər ərzində hərbi, siyasi və diplomatik platformada ən parlaq qələbələrindən birinə nail oldu. 30 ildən bəri işğal altında olan vətənimizin gözəl və ayrılmaz bir hissəsi olan döğmə Qarabağımızın düşmən işğalından azad olunması daimi olaraq bir fəxarət hissi və milli ruh dirçəlişi hissi kimi daimi yaddaşımızda qalacaqdır. Lakin artıq torpaqlarımız işğaldan azad olduqdan sonra dağıntının real nəticələri və mənzərəsi bizə tam məlum oldu. İşğalçılar tərəfindən onilliklər ərzində şəhər və kəndlərimiz, maddi dəyərlər, infrastruktur obyektləri tamamilə dağıdılaraq məhv edilmiş, təbii sərvətlərimiz talanmış, fauna və floraya, ekoloji sistemə ciddi ziyan vurulmuş və ərazilərimiz yararsız hala salınmışdır.

1. Azad olunmuş ərazilərin bərpa və “Böyük qayıdış” proqramı

Artıq həyatımızda yeni bir dövrün başlanğıcıdayıq. Bu dövr yaxın tariximizə tarixi qələbəmizin növbəti mərhələsi, yəni “postkonflikt bərpa və ya postkonflikt quruculuğu dövrü” kimi, konkret olaraq doğma Qarabağımızın və qədimi torpağımız Zəngəzurun bir parçası olan Şərqi Zəngəzur bölgəmizin yenidən bərpa olunması, dirçəldilməsi, yüksək sosial və iqtisadi inkişafa nail olunması və ölkə iqtisadiyyatına reinteqrasiyası dövrü kimi düşəcəkdir. Belə ki, tarixi qələbəmizin əbədiləşdirilməsi və ölkəmizin mövcud genofonunun bərpa, o cümlədən tarixi ədalətin bərpa üçün ilk növbədə öz doğma torpaqlarından və daimi yaşayış yerlərindən zorla qovulmuş insanların qısa müddətdə öz doğma yaşayış yerlərinə qayıdışı təmin olunmalıdır. Şərt olaraq “Böyük qayıdış Proqramı” kimi qəbul etdiyimiz məqsədlərin reallaşdırılması nəticəsində 30 ildir köçkünlük həyatı yaşayan soydaşlarımızın öz tarixi yaşayış yerlərində dayanıqlı məskunlaşmasına və yaxın gələcəkdə bu ərazilərin ölkə iqtisadiyyatına reinteqrasiya olunmasına imkan yaranacaqdır.

Bununla belə, hər birimizə aydındır ki, qısa bir zaman kəsiyində illərdir işğal altında olmuş və tamamilə dağıdılmış böyük bir bölgənin bərpa olunması qeyri mümkündür və bu problemin həllinə mərhələli şəkildə yanaşılmaqla ilk növbədə prioritetlər müəyyən edilməli və ardıcıl surətdə onların reallaşdırılması baş verməlidir. Təbii ki, bərpa işləri hələ bir neçə illər çəkəcək. Birinci olaraq azad edilmiş ərazilərdə təhlükəsizliyin təmin edilməsi məqsədi ilə ərazinin minalardan və digər partlayıcı sürsatlardan təmizlənməsi, böyük həcmdə münbit topaq sahələrini əhatə edən müdafiə qurğularının, səngər və istehkamların ləğv edilməsi və torpaqların əvvəlki vəziyyətinə qaytarılması, digər dağıntı qalıqlarının, yəni müharibə qalıqlarının təmizlənməsi, erməni işğalı nəticəsində dağıdılmış şəhər və kəndlərimizə dəyən əmlak ziyanının, maddi və mədəni nemətlərimizə, ekologiya və ətraf mühitə dəyən ziyanın qiymətləndirilməsi həyata keçirilməli, milli təhlükəsizliyimizin təmin olunması məqsədi ilə azad olunmuş ərazilərdə yerləşən İran və Ermənistanla sərhədlərin möhkəmləndirilməsi, müvafiq müdafiə qurğularının, sərhəd zastavalarının, digər hərbi hissələrin yaradılması və bunlarla paralel olaraq infrastruktur layihələrin, o cümlədən, yol təsərrüfatının, meliorasiya-irriqasiya, enerji, qaz, su, kanalizasiya və s. sistemlərinin yaradılması, bərpa və inkişaf etdirilməsi və nəhayət, bundan sonra şəhər və kəndlərin bərpa, dövlət idarəetmə orqanlarının fəaliyyətinin təmin edilməsi, iş yerlərinin, sosial infrastruktur sahələrinin yaradılması kimi məsələlər mərhələli şəkildə həyata keçirilməkdədir.

Azərbaycan dövlətinin hədəfində olan ikinci qlobal məqsəd işğaldan azad və bərpa olunmuş yaşayış yerlərinə yerli əhalinin məskunlaşmasının təmin edilməsidir. “Böyük qayıdış” proqramı əsasında reallaşdırılmasını nəzərdə tutulan məskunlaşma dövlətdən və müvafiq dövlət qurumlarından uzunmüddətli və çox mürəkkəb məskunlaşma strategiya, taktika və texnologiyasının işlənilməsi tələb edir. Bu sahədə hazırda genişmiqyaslı tədbirlərin reallaşdırılmasına başlanmış, azad olunmuş ərazilərin müharibə qalıqlarından, xüsusilə minalardan təmizlənməsi işi sürətlə həyata keçirilir və müvafiq infrastruktur layihələrinin reallaşdırılması, əhalinin məskunlaşması üçün geniş hazırlıq işləri görülür. Müşahidələr göstərir ki, başda ölkə Prezidenti olmaqla dövlətimiz azad edilmiş regionlarda sosial-iqtisadi həyatının bərpa və yeni strateji hədəflərə uyğun inkişafının təmin edilməsində çox israrlıdır. Hazırda Azərbaycanın yeni, post-neft və post-konflikt dövrünə istiqamətlənmiş struktur siyasətinə və yeni inkişaf konsepsiyasına uyğun olaraq əhalinin genişmiqyaslı məskunlaşması istiqamətində qlobal işlər həyata keçirilir. Burada bir neçə strateji xarakterli hədəflər xüsusən önəmlidir və daha çox diqqəti cəlb edir:

- aparılan yeni bərpa-quruculuq işlərinin vahid dövlət proqramları əsasında həyata keçirilməsi;
- işğaldan azad edilmiş bölgənin yeni texnologiyalara əsaslanan müasir innovativ infrastrukturunun yaradılması;
- azad olunmuş yaşayış məntəqələrinin bərpa və yenidən qurulmasında müasir şəhərsalma texnologiyaları əsasında baş planların işlənməsi, tikinti işlərinin təsdiqlənmiş baş planlar əsasında aparılması, bir neçə “ağıllı kənd” və “ağıllı şəhər” pilot layihələrinin həyata keçirilməsi;
- regionun təbii və iqtisadi resurslarından daha effektiv istifadə etməklə ölkə iqtisadiyyatına reinteqrasiyasını gücləndirmək;

- “Böyük qayıdış” proqramının tələblərinə uyğun bölgənin sənaye, aqrosənaye, hasilat, emal sahələrinin potensialından, eyni zamanda genişmiqyaslı turizm industriyasının inkişaf imkanlarından istifadə etməklə yeni istehsal və xidmət kompleksləri və müəssisələrinin, o cümlədən iş yerlərinin yaradılması, bütün sahələrdə sahibkarlıq, KOS, kiçik biznes strukturlarının formalaşması və inkişafına dövlət dəstəyinin gücləndirilməsi;

- geniş sosial infrastruktur layihələrinin hazırlanması və həyata keçirilməsi və s.

Yuxarıda qeyd edilən məqsədlərin reallaşdırılması və müasir günümüzün, yəni “postkonflikt bərpa və ya postkonflikt quruculuğu dövrü”nün reallıqları dövlətimiz qarşısında özünün regional struktur siyasətinə yenidən baxmağı zəruri etdi.

2. Azərbaycanın regional inkişaf siyasətinin yeni hədəfləri

Məlum olduğu kimi, ölkə ərazisinin istehsal-funksional əlamətlərinə görə və ya iqtisadi rayon kimi regional bölgüsü ilk dəfə “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı (2004-2008-ci illər)”nda qeyd edilmiş və rəsmi olaraq qəbul edilmişdir. Buna uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasının ərazisi Bakı şəhər ərazisi istisna olmaqla öz tərkibində müxtəlif inzibati rayon ərazilərini əhatə edən 10 regiona və ya iqtisadi rayona bölünmüşdür.

Bundan sonra dövlətin regional siyasətinin davamı kimi daha 2 dövlət proqramı, o cümlədən “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2009-2013-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı”(ikinci), “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2014-2018-ci illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” (üçüncü) qəbul edildi. Mahiyyət etibarı ilə regionların kompleks inkişafını nəzərdə tutan bu proqramların əsas məqsədini ölkəmizin bütün bölgələrinin mövcud iqtisadi və təbii potensialından daha səmərəli və məqsədəuyğun istifadə etməklə ölkə iqtisadiyyatının dinamik inkişafının təmin edilməsinə nail olmaq təşkil etmişdir.

Bu Dövlət Proqramlarının icrası artıq başa çatmış və proqramların icrası nəticəsində ölkə regionlarının kompleks inkişafı fonunda ölkədə davamlı inkişafa və makroiqtisadi sabitliyə nail olunmuş, proqramların əsas məqsədi kimi qeyr-neft sektorunun genişlənməsi və diversifikasiyası, davamlı inkişafın təmin olunması, regionlarda yeni istehsal və xidmət müəssisələrin, infrastruktur sahələrinin və iş yerlərinin yaradılması, sahibkarlıq mühiti üçün əlverişli mühitin yaradılması, məşğulluq səviyyəsinin yüksəldilməsi, yoxsulluğun aşağı salınması istiqamətində əhəmiyyətli nailiyyətlər əldə olunmuşdur.

Əvvəlki Dövlət Proqramlarının məntiqi davamı kimi Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 23 yanvar tarixli fərmanı ilə artıq dördüncü, “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019-2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” təsdiq edilmişdir. Növbəti Dövlət Proqramında ilk növbədə ölkə iqtisadiyyatının neft-qaz sektorundan asılılığının daha da azaldılması prioritet olmaqla ölkə iqtisadiyyatının diversifikasiyası və şaxələndirilməsi əsas götürülməklə regional iqtisadi potensialın daha da yüksəldilməsi və özünümaliyələşdirmə imkanlarının artırılması, ÜDM yaradılmasında regional iqtisadiyyatın xüsusi çəkisinin yüksəldilməsi kimi məsələlər prioritet kimi qəbul olunmuşdur [4]

Beləliklə, bu vaxta kimi qəbul olunmuş regional inkişaf proqramlarının və digər normativ-hüquqi sənədlərin araşdırılması göstərir ki, bu sahədə dövlətin regional siyasətinin əsas hədəfləri dəyişməz olaraq qalır və bu məqsədləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

- regionların vahid təsərrüfat kompleksi şəklində, balanslaşdırılmış inkişafına nail olunması;

- regionların iqtisadi və təbii resurslarından tam və daha səmərəli istifadə etməklə onların kompleks inkişafına nail olunması;

- regionların təbii-coğrafi, milli-ənənəvi və sosial-iqtisadi potensialı nəzərə alınmaqla onların iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sahələri üzrə ixtisaslaşması, yəni regionların müəyyən bir iqtisadi kompleks, sahə, məhsul buraxılışı üzrə ixtisaslaşmasına nail olunması;

- ayrı-ayrılıqda hər bir regionun və nəticədə tam ölkə əhalisinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsi və sair” [6, səh. 235].

Dövlətin sosial-iqtisadi inkişaf siyasətinin strateji hədəfləri mövcud iqtisadi mühitə uyğun olaraq daim dəyişir və təkmilləşir. Odur ki, milli iqtisadiyyatın davamlı inkişafının təmin olunmasına

ölkə regionlarının iqtisadi potensialını daha genişmiqyaslı cəlb edilməsi məqsədi ilə Azərbaycan dövləti tərəfindən müxtəlif yeni proqram və konsepsiyalar qəbul olunmaqdadır. Bu sənədlər içərisində həyata keçirilən islahatların davamlılığının təmin olunması məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 16 mart 2016-cı il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə Strateji Yol Xəritəsinin başlıca istiqamətləri”, 06 dekabr 2016-cı il tarixli Fərmanı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivliyi üzrə Strateji Yol Xəritəsi” xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Mahiyyət etibarını ilə “Yol xəritəsi” (Road map) yəni “hərəkət etmək”, “plan” mənasını ifadə edən bir termin olmaqla artıq ötən əsrin 70-ci illərindən ABŞ-ın müxtəlif korporativ transmilli şirkətləri tərəfindən işlənmiş və çox müvəffəqiyyətlə öz fəaliyyətlərində tətbiq edilmişdir. Hazırda “Strateji Yol Xəritələri”ndən bir çox xarici ölkələr, transmilli şirkətlər və firmalar tərəfindən özlərinin menecment fəaliyyətində, strateji planlaşdırmada gələcək dövrün inkişaf istiqamətlərini müəyyən edən və onun reallaşdırmasını təmin edəcək bir tənzimləmə vasitəsi kimi geniş istifadə olunmaqdadır. Bu mənada, müasir dövrdə milli iqtisadiyyatın inkişafının proqnozlaşdırılması, planlaşdırılması və onun reallaşdırılmasında Strateji Yol Xəritələri əsas təsirli vasitələrdən biri kimi geniş istifadə olunmaqdadır. Odur ki, müasir qloballaşma mühitində Azərbaycanın milli iqtisadiyyatının gələcək dövr inkişafının əsas parametrlərinin müəyyən edilməsi və onların mərhələli surətdə həyata keçirilməsində, milli iqtisadiyyatın təhlükəsizliyi və rəqabətqabiliyyətinin təmin olunmasında, onun transformasiyası və dünya təsərrüfatına inteqrasiyasında bu Yol xəritələrinin qəbul edilməsi xüsusi əhəmiyyət daşıyır.

Strateji Yol Xəritəsində ölkə iqtisadiyyatının əsas aparıcı sahələrindən biri kimi neft-qaz sektorunun imkanları və üstünlükləri nəzərə alınmaqla və bu imkanlardan daha səmərəli istifadə etməklə iqtisadiyyatın digər istehsal, xidmət və sosial sektorlarının inkişafı üzrə ayrı-ayrı sahələri əhatə edən 11, onlardan cəmi 8 olmaqla neft-qaz, kənd təsərrüfatı, istehlak malları istehsalı, ağır sənaye və maşınqayırma sahələrini nəzərdə tutan 4 istehsal sektoru, ixtisaslaşmış turizm, logistika və ticarət sahələrini nəzərdə tutan 2 xidmət sektoru, uyğun qiymətə mənzillər və kompleks məsələ kimi peşə təlimini əhatə edən 2 sosial sektoru və əlavə olaraq digər sektorların inkişafına dəstək məqsədi ilə maliyyə xidmətləri, telekommunikasiya və kommunal xidmətlər (elektrik, su və s.) üzrə 3 Strateji Yol Xəritələri hazırlanmış və icrası müvəffəqiyyətlə həyata keçirilir. [3]

Strateji Yol Xəritələri əvvəlki Konsepsiya və Proqramlardan hazırlanma texnologiyasına, əhatə dairəsi və dövrünə, konkretliliyinə, hər bir dövr üçün hədəflərin seçilməsi, məqsədlərin innovativliyi və iqtisadi inkişafı dəstəkləməsi prinsipləri baxımından əhəmiyyətli dərəcədə fərqlənir. Strateji yol xəritəsi sosial-iqtisadi inkişafın göstəricilərinin təhlilinin və qiymətləndirilməsinin metodologiyasının yenidən hazırlanmasını tələb etmişdir. Maliyyə sabitliyinin təmin edilməsi, qeyri-dövlət sahibkarlığının, xüsusilə KOS-un dəstəklənməsi, əmək məhsuldarlığının, biliyin iqtisadi inkişafda rolunun artırılması və nəhayət özəl sektorun qeyri-neft iqtisadiyyatına investisiya qoyuluşunu stimullaşdırmaq kimi məsələlər əsas hədəf kimi seçilmişdir. Strateji Yol Xəritəsinin əsas yeniliyi və üstün cəhətlərindən biri ondan ibarətdir ki, bu sənəddə ölkə iqtisadiyyatının müasir durumu, əldə edilmiş nailiyyətləri, onun üstün və zəif cəhətləri, gələcəkdə gözlənilən təhlükələr və imkanlar konkret olaraq öz əksini tapmış, heç nə gizlədilmədən elmi cəhətdən əsaslandırılmış təhlili aparılmış və real vəziyyəti üzə çıxarılmışdır.

Milli iqtisadiyyatın ayrı-ayrı sektorlarının inkişafı üzrə yol xəritələrinin hazırlanmasında bu reallıqlar öz əksini tapmış, onun zəif və güclü tərəfləri nəzərə alınmaqla strateji inkişaf istiqamətləri və məqsədləri müəyyənləşdirilmiş, onların reallaşdırılması yolları və vasitələri nəzərə alınmışdır.

Strateji Yol Xəritəsində Azərbaycan iqtisadiyyatının mövcud vəziyyətinin təhlilində iqtisadi inkişaf və ya iqtisadi artım mərhələlərinə əvvəlki dövrlərdən fərqli olaraq 3 mərhələdə deyil, artıq 4 mərhələdə yanaşılmışdır:

- birinci mərhələ, 1991-1994-cü illəri əhatə edən “tənəzzül dövrü”;
- ikinci mərhələ, 1995-2003-cü illəri əhatə edən “dərin iqtisadi islahatlar, keçid və bərpa dövrü”;
- üçüncü mərhələ, 2004-2014-cü illəri əhatə edən “iqtisadi inkişaf və tərəqqi dövrü”;

- və yeni, dördüncü mərhələ kimi 2015-ci ildən sonrakı dövrü əhatə edən “aşağı neft qiymətləri dövrü”. [3]

Lakin 2020-ci ildə 44 günlük müharibə nəticəsində uzun illər işğal altında olmuş ərazilərimizin azad edilməsindən sonra həyatımıza yeni bir dövr, yəni iqtisadi inkişafın “postkonflikt bərpa və ya postkonflikt quruculuğu dövrü” daxil oldu. Yeni reallıq digər sahələrdə olduğu kimi dövlətin regional inkişaf siyasətinə də yenidən baxmağı, ölkənin regional bölgüsünün daha da təkmilləşdirməsini zəruri etdi və ölkə Prezidentinin 07 iyul 2021-ci il tarixli Fərmanı ilə “Azərbaycan Respublikasında iqtisadi rayonların yeni bölgüsü haqqında” qərar qəbul edildi. Ölkənin regional bölgüsü yeni reallığa və dövlətin yeni strateji inkişaf konsepsiyasına uyğun olaraq daha da təmilləşdirilərək əvvəlki bölgüdə nəzərdə tutulmuş 10 iqtisadi rayon əvəzinə 14 iqtisadi rayon yaradıldı. Burada əsas məqsəd və məqam işğaldan azad olunmuş ərazilərdə “Qarabağ” və “Şərqi Zəngəzur” iqtisadi rayonlarının yaradılmasıdır. Bu iqtisadi rayonların yaradılmasının çox əhəmiyyətli siyasi və eyni zamanda sosial-iqtisadi mahiyyəti vardır. Bu Fərman bir daha Qarabağ və Zəngəzur bölgəsinin Azərbaycanın əzəli və bölünməz hissəsi olduğunu göstərməklə bərabər bölgənin bərpa və sosial-iqtisadi inkişafına fərdi yanaşma mövqeyini ortaya qoyur. Yeni bölgüyə əsasən Xankəndi şəhəri, Ağcabədi, Ağdam, Bərdə, Füzuli, Xocalı, Xocavənd, Şuşa və Tərtər rayonları “Qarabağ”, Cəbrayıl, Kəlbəcər, Qubadlı, Laçın və Zəngilan rayonları isə “Şərqi Zəngəzur” iqtisadi rayonlarının tərkibinə daxil edildi. Yeni bölgüdə eyni zamanda ölkənin digər mövcud regionlarının iqtisadi inkişafının planlaşdırılması və reallaşdırılmasını daha da təkmilləşdirmək məqsədi ilə ən böyük əraziyə malik Mərkəzi Aran və Gəncə-Qazax iqtisadi rayonları ərazisində coğrafi-ərazi və sahəvi uyğunluq, o cümlədən istehsalının ixtisaslaşması üzrə uyğunluq nəzərə alınmaqla 4 iqtisadi rayon yaradılmışdır. [2]

Ölkənin iqtisadi-regional bölgü təsnifatına “Qarabağ” və “Şərqi Zəngəzur” kimi yeni iqtisadi rayonların əlavə edilməsi bu rayonlara sosial-iqtisadi inkişafın dövlət tənzimlənməsi yanaşmasından olduqca düzgün qərardır və burada əsas məqsəd bölgənin olduqca bol və çoxçeşidli iqtisadi imkanlarından daha məqsədəuyğun istifadə etməklə regionun sosial-iqtisadi inkişafını və əhali məskunlaşmasını sistemli şəkildə tez bir zamanda təmin etmək, onun ölkə iqtisadiyyatına reinteqrasiyasını sürətləndirməkdən ibarətdir.

Aparılan araşdırmalar göstərir ki, müasir siyasi-ictimai və sosial-iqtisadi reallıqlar, o cümlədən “post-neft”, “post-pandemiya”, “post-konflikt” dövrünün xüsusiyyətləri, dünyanın siyasi arenası və təsərrüfatı sistemində baş verən hadisələr fonunda dövlətin yeni regional siyasətinin əsas istiqamətlərini Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonlarının xüsusi Dövlət Proqramları əsasında yenidən bərpası və inkişaf etmiş region kimi ölkə iqtisadiyyatına inteqrasiya edilməsi ilə bərabər aşağıdakı global məsələləri əhatə edir:

- infrastrukturun yaxşılaşdırılması;
- sahibkarlıq mühitinin təkmilləşdirilməsi;
- investisiya qoyuluşunun artması;
- qeyri-neft sektorunun inkişafı;
- Bakı və regionlar arasında iqtisadi bərabərsizliyin azaldılması;
- işsizliyin azaldılması;
- yoxsulluğun azaldılması” [5, səh. 155]

Bununla belə qeyd etmək yerinə düşər ki, bölgənin bərpa planı konkret regional xarakterli problem olsa da, onun reallaşdırılması ölkənin milli iqtisadi inkişaf konsepsiyasına yenidən baxılmasını, onun yeni transformasiya şəraitinə uyğunlaşmasını zəruri etmişdir. Məhz bu məqsədlə ölkə Prezidentinin 2 fevral 2021-ci il tarixli Sərəncamı ilə “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” adlı yeni inkişaf konsepsiyası qəbul olundu. Konsepsiyanın ana xəttini “Qüdrətli Dövlət və Yüksək Rifah Cəmiyyəti”nin qurulması təşkil edir. Bu konsepsiya özündə növbəti onillikdə ölkənin milli iqtisadiyyatının davamlı inkişaf strategiyasının əsas istiqamətlərini hədəfləyən beş müxtəlif Milli Prioritetin reallaşdırılmasını nəzərdə tutur. Sənəddə qeyd edildiyi kimi, “Növbəti onillikdə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafına dair aşağıdakı beş Milli Prioritet reallaşdırılmalıdır:

1. Dayanıqlı artan rəqabətqabiliyyətli iqtisadiyyat;
2. Dinamik, inklüziv və sosial ədalətə əsaslanan cəmiyyət;
3. Rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanı;
4. İşğaldan azad olunmuş ərazilərə böyük qayıdış;
5. Təmiz ətraf mühit və “yaşıl artım” ölkəsi.” [1, səh. 2]

Buradan göründüyü kimi, konsepsiyaya əsasən planlaşdırılan 5 prioritetlərdən biri məhz işğaldan azad edilmiş ərazilərin bərpası və bu ərazilərə “Böyük qayıdış”ın təmin olunmasıdır.

Nəticə

Qeyd edilənlərdən də göründüyü kimi bütün bu işlərin yerinə yetirilməsi dövlətdən, onun idarəetmə və müvafiq icra orqanlarından kifayət qədər çevik, sistemli, ardıcıl, elmi cəhətdən əsaslandırılmış struktur siyasətinin işlənilməsi və həyata keçirilməsini tələb edir. Bölgənin bərpa planı konkret regional xarakterli olsa da, onun reallaşdırılması ölkənin milli iqtisadi inkişaf konsepsiyasına, o cümlədən son dövrlərdə qəbul olunmuş Dövlət Proqramlarına, Strateji Yol Xəritələrinə, İcmal və Dövlət büdcə proqnozlarına, müvafiq investisiya-kredit, fiskal, gömrük, məşğulluq siyasətinə yenidən baxılmasını, onların yeni transformasiya şəraitinə uyğunlaşmasını zəruri edir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər” // Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı
2. “Azərbaycan Respublikasında iqtisadi rayonların yeni bölgüsü haqqında” // Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 7 iyul 2021-ci il tarixli Fərmanı
3. “Azərbaycan Respublikasının milli iqtisadiyyat perspektivliyi üzrə Strateji Yol Xəritəsi” // Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 6 dekabr 2016-cı il tarixli Sərəncamı
4. “Azərbaycan Respublikası regionlarının 2019-2023-cü illərdə sosial-iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı” // Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2019-cu il 23 yanvar tarixli Fərmanı
5. Muradov, Ə. Azərbaycan iqtisadiyyatı (infoqrafika) /Bağırzadə E. – Bakı: Şərq-Qərb – 2021 . –208 s.
6. Musayeva, C.Q., Azərbaycan iqtisadiyyatı. Ali məktəblər üçün dərs vəsaiti. / Tağıyev A.M. –Bakı: Avropa. –2018, –420 s.
7. Əyyubov V.S. Milli iqtisadiyyatın tənzimlənməsi. Dərs vəsaiti. / Tağıyev A.M. –Bakı: Avropa. –2014, –350 s.
8. www.azstat.gov.az

A.Tagiyev

Mingachevir State University

New goals of the state regional policy towards the restoration of territories liberated from occupation

Abstract

The article is devoted to an issue that occupies a very important place in the life of the Azerbaijani people - the problem of restoration and revival of territories that have been under occupation for 30 years and have already been liberated. The main studies covered the new goals of the state's regional policy and the measures taken to implement them in order to restore territories and settlements that were completely destroyed physically and economically during the occupation, and reintegrate the region into the country's economy.

Keywords: *regional policy, socio-economic development, strategic goals, recovery period, big return*

A.M.Тагиев

Мингячевирский государственный университет

Новые цели государственной региональной политики в направлении восстановления территорий, освобожденных от оккупации

Резюме

Статья посвящена вопросу, занимающему очень важное место в жизни азербайджанского народа, - проблеме восстановления и возрождения территорий, находившихся в течение 30 лет под оккупацией и уже освобожденных. Основные исследования охватили новые цели региональной политики государства и меры, принимаемые для их реализации с целью восстановления территорий и населенных пунктов, полностью разрушенных физически и экономически в период оккупации, и ре-интеграции региона в экономику страны.

Ключевые слова: *региональная политика, социально-экономическое развитие, стратегические цели, восстановительный период, великое возвращение*

Elmi redaktor: i.e.d., dos. M.Gülalhyev

Çara təqdim edən redaktor: i.f.d., dos. N.Qədimli

Daxil olub: 24.08.2022

Çara qəbul edilib: 07.09.2022